

Araştırma Makalesi

**Alman Prensleri Friedrich Wilhelm ve Eitel
Friedrich'in Anadolu Seyahati (1903)**

Muhammed Ballı*

(ORCID: 0000-0002-6138-9748)

Makale Gönderim Tarihi
04.10.2022

Makale Kabul Tarihi
31.01.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Ballı, M., "Alman Prensleri Friedrich Wilhelm ve Eitel Friedrich'in Anadolu Seyahati (1903)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Mart 2023): 165-190.

APA: Ballı, M. (2023). Alman Prensleri Friedrich Wilhelm ve Eitel Friedrich'in Anadolu Seyahati (1903). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 165-190.

Öz

Bu çalışmada, Almanya İmparatoru Kayzer Wilhelm'in iki oğlunun 1903 baharında Anadolu'ya gerçekleştirdiği seyahat ele alınmaktadır. Doküman incelemesine dayanan çalışmanın verileri Osmanlı arşivinde yer alan belgeler ile Osmanlı gazetelerinden elde edilmiştir. Çalışma, Prenslerin başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun görülmeye değer mekânlarına yaptığı gezileri gün yüzüne çıkarırken dönemin teşrifat uygulamalarına da ışık tutmaktadır. Kayzer Wilhelm'in Osmanlı topraklarına düzenlediği üç ziyaret önemli olduğu kadar oğullarının da Osmanlı ülkesine yapmış olduğu seyahatler de dikkat çekicidir. Sultan II. Abdülhamid'in gösterdiği misafirperverlik ve Osmanlı-Almanya

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye, m.balli89@hotmail.com.

PhD Candidate, Sakarya University, Institute of Social Sciences, Main Discipline of History, Republic of Türkiye.

ilişkilerinin dostane boyutuna dikkat çekmesi bakımından bu seyahat önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: II. Wilhelm, Alman Prensleri, II. Abdülhamid, Seyahat, Anadolu.

Anatolia Visit of German Princes Friedrich Wilhelm and Eitel Friedrich (1903)

Abstract

In this study, the journey of the German Emperor Kaiser Wilhelm's two sons to Anatolia in the spring of 1903 is discussed. The data of the study, which is based on document analysis, were obtained from the documents in the Ottoman archives and Ottoman newspapers. While the study brings to light the visits of the princes to the sights of Anatolia, especially Istanbul, it also sheds light on the attendance practices of the period. Kaiser Wilhelm's three visits to the Ottoman lands are as important as his sons' trips to the Ottoman country. this trip is important in terms of II. Abdulhamid's hospitality and drawing attention to the friendly dimension of Ottoman-German relations.

Keywords: II. Wilhelm, German Princes, II. Abdulhamid, Travel, Anatolia.

Giriş

Yabancı memleketleri ziyaret etmek; tarihi ve turistik alanları gezmek, yabancı milletlerle doğrudan temas etmek; kısa sürede olsa onları tanımak, onların yediklerini yemek ve giysilerini giymek veya görmek, sıradan insanların haricinde devlet adamları için de önemlidir. Tıpkı normal vatandaşlar gibi, devlet adamları da seyahat ederler.¹ Fakat yapılan bu ziyaretler sadece dostluk ve merak ziyaretleri olarak görülmemelidir. Çünkü ziyaretlerin sonucunda Alman mallarına pazar arayışı ve Alman nüfuzunun artırılması da hedeflenmiştir.

II. Abdülhamid döneminde özellikle diplomasiden oldukça faydalandığı düşünülürse, bu ziyaretlerin sağlayabileceği sonuçlar

¹ Necmettin Alkan, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: XXXI, İstanbul 2008, s.15-16.

bakımından son derece önemlidir. İnce siyasi ve diplomatik hesaplar çerçevesinde özel olarak seçilen ve gezi programları da ona göre titizlikle hazırlanan bu buluşmalar, sadece ziyaret eden için değil, ziyaret edilen hükümdar için de kamuoyuna yönelik politikalar bakımından büyük önem taşımış, bu politikaların siyasi meşruiyetini sağlamanın bir aracı olmuştur.²

II. Abdülhamid ile II. Wilhelm arasında uzun süre devam edecek olan dostluk ilişkisi 4 Ağustos 1888'de tahta geçen II. Wilhelm'i tebrik için mektup ve çeşitli hediyeler göndermesiyle başladı. Buna karşın İmparator ise II. Abdülhamid'e teşekkür ederek her iki devlet arasında eskiden beri devam eden dostluğun sürmesi dileğinde bulundu. Her geçen gün artarak devam eden diyalog ve mektuplaşmaların somut sonucu olarak 1889 senesinde II. Wilhelm İstanbul'u ziyaret etmiştir.³ Bismarck'ın uyguladığı içe dönük politikanın aksine, yayılcı bir politika takip etmeye başlayan II. Wilhelm, Yakındoğu'daki mücadelede daha büyük pay alabilmek için dış politikada Rusya'ya karşı İngiltere ile ittifak kurmayı planlamış, fakat Bismarck İngiltere'ye pek önem vermemiştir. Böylece yeni dönemde, II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'ni, Almanya'nın ekonomik ve siyasal yayılma alanı olarak görmüş ve Almanya'nın yeni Osmanlı politikası buna göre şekillenmiştir.⁴ Daha sonra ziyaretlerin devamı gelerek, 1898 Kayzer Wilhelm'in Osmanlı coğrafyasını ziyareti sonrası 1901'de bir başka oğlu olan Prens Adalbert'i⁵ ardından da diğer iki oğlu Prens Fredrich Wilhelm ve Fredrich Eitel'i İstanbul'a göndermiştir. Öte yandan Prens Fredrich Eitel, 1910'da bu defa da Kudüs'ü ziyaret etmiştir.⁶

Prensler İçin Yapılan Hazırlıklar

² Yasemin Avcı, "Bulgaristan Kralı I. Ferdinand'ın İstanbul Seyahati (1910)", *Yeni Türkiye*, 69/215, s.1.

³ İlonca Bayraktar, "Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'a Üç Ziyareti ve Hediyeleri", *İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No: 53, İstanbul 2010, s.60.

⁴ Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yay., İstanbul 1972, s. 55.

⁵ Adalbert başta İstanbul ve Bursa başta olmak üzere birçok yeri ziyaret etmiştir. ("Fehametlû Prens Adalbert Hazretleri", *Sabah*, nr. 4295, 21 Ekim 1901, s.1).

⁶ BOA, BEO, 3713/278474, 23 S 1328 (6 Mart 1910).

Alman Prenslerinin İstanbul'a bir ziyaret yapacağıının haber alınması üzerine hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Berlin Sefiri Ahmed Tevfik Paşa'dan 3 Mart 1903'te Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya gelen telgrafta Prenslerin doğu gezisine çıktıkları bildirilmekteydi.⁷ Prenslerin, çıkmış oldukları bu doğu seyahati İtalya gezisiyle devam ettiğinden planlanan tarihten sonra olmuştur. Roma'da İtalya Kralı'yla görüştüklerinden İstanbul'a gelişleri bir zaman daha tehir edilmiştir.⁸ Öte yandan II. Abdülhamid, yolculuk esnasında herhangi bir olumsuz durumun yaşanmaması için yapılan hazırlıklarla bizzat ilgilenmiştir. Ayrıca Alman Prenslerinin İstanbul'a ziyaretlerinden ötürü gayet memnun ve hoşnut olduğunu Hariciye Nazırı vasıtasıyla Almanya'ya iletmiştir.⁹ Ziyaret için İstanbul genelinde geniş çaplı hazırlık çalışmaları başlamıştır. Prenslerin bu ziyaret sırasında bir aksaklık yaşanmaması adına İstanbul'da bazı noktalarda yenileme işlemi yapılmıştır. Padişah tarafından Prenslerin geçiş güzergâhı üzerinde yer alan Karaköy Köprüsü,¹⁰ ve Sultanahmet Meydanı'ndaki bozulan alanların tamir edilmesi istemiştir.¹¹ Bilindiği üzere II. Abdülhamid döneminde haneden mensuplarının kabul merasimlerinin kısmen değiştiğini görmekteyiz. Haneden mensupları için "Hoş-amedî" töreni İstanbul'a varmadan evvel ya Kavak'a ya da Çanakkale Boğazı'nda yapılmaktaydı. Nadiren de olsa Varna'da yapılırdı. Eğer misafir trenle gelmişse ilk tören Edirne'de daha sonra da Sirkeci Garı'nda karşılama merasimi yapılırdı.¹² Bu arada Prensleri taşıyan Saphire Yatı¹³ ile Alman sefaret memurlarını taşıyan ve Çanakkale'ye gidecek olan Lorelei adlı vapurun Çanakkale Boğazı'ndan geçişine de izin verilmiştir.¹⁴

Almanya İmparatoru Kayzer II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'yle var olan ilişkilerini daha da pekiştirmek adına büyük oğlu Friedrich Wilhelm ile küçük oğlu Eitel Friederich'i İstanbul'a göndermeye karar vermiştir.

⁷ BOA, HR. SYS, 21/12, 3 Mart 1903.

⁸ BOA, Y.PRK. EŞA, 41/72, 9 L 1320 (9 Ocak 1903).

⁹ BOA, Y.PRK. BŞK, 67/119, 2 L 1320 (2 Ocak 1903).

¹⁰ BOA, BEO, 2019/151407, 13 Z 1320 (13 Mart 1903).

¹¹ BOA, BEO, 2027/151968, 25 Z 1320 (25 Mart 1903).

¹² Hakan Karateke, *Padişahım Çok Yaşal: Osmanlı Devletinin Son Yılında Merasimler*, Kitapevi Yay., İstanbul 2004, s. 164.

¹³ BOA, İ.HR, 383/1, 4 M 1320 (2 Nisan 1903).

¹⁴ BOA, HR. TH, 281/31, 3 Nisan 1903.

Alman Prensleri İstanbul'da oldukları vakit oldukça samimi derece karşılanmış ve ağırlanmışlardır. Friedrich Wilhelm ile Eitel Friedrich 7 Nisan 1903'te Saphire Yatı'yla saat üç buçukta İstanbul'a varmıştır. Alman Prenslərini taşıyan Saphire Yatı ve Osmanlı heyetinin emrine tahsis edilen Fuad Vapuru İstanbul'a ulaşarak Dolmabahçe rıhtımına demir atmıştır.¹⁵ Böylece Prenslerin dört gün sürecek olan İstanbul gezisi başlamıştır.¹⁶

Alman Prensleri İstanbul'da

Daha önce de İstanbul'u ziyaret etmiş olan Alman Prensleri, ziyaret ettikleri Kahire'den 5 Nisan 1903'te Saphire Yatı'yla Çanakkale'ye ulaşmışlardır. Bu arada saat iki sularında kendilerine "hoş-amedî" için giden Fuad Vapuru'nda bulunan Osmanlı Heyeti Çanakkale Boğazı'na giderek karşılama töreni icra etmiştir. Ayrıca Alman Prenslərini karşılamaya giden bir başka heyet de vardı. Alman sefaret memurlarından oluşan heyet, Lorelei Vapuru'yla Çanakkale'ye giderek orada hazır bulunmuştur. Saphire Vapuru'nun limana yanaşmasıyla Lorelei'le gelen Alman Sefaret memurları ve Fuad Vapuru'yla gelen Osmanlı heyeti sandallar yardımıyla Saphire Vapuru'na çıkmışlardır. Turhan Paşa, Kamphover Paşa, Galib Bey, Cevad Paşa, Bahriye'den Hasan Rami Paşa ve diğer memurlar Saphire Vapuru'nda karşılama merasimi düzenlemişlerdir. Fuad Vapuru, alay sancaklarıyla donatılırken, Saphire Vapuru, Çanakkale'de biraz kaldıktan sonra Fuad ve Lorelei Vapurlarını takip ederek yoluna devam etmiştir. Prenslerin İstanbul'da bulunduğu müddet zarfında Turhan ve Ahmet Ali Paşalar mihmandar olarak kendilerine eşlik etmişlerdir.¹⁷ İstanbul'a hareket eden Prenslər 6 Nisan'da hava muhalefetinden dolayı Yeşilköy'de bir müddet kalmışlardır. Havanın sisli olmasından ötürü bir müddet havanın açılmasını bekleyen vapur sonrasında yoluna devam etmiştir. Öte yandan Karamürsel Römorkörü ile 32 numaralı istibot da Zeytinburnu açıklarına kadar ilerleyip Saphire'ye eşlik etmiştir.¹⁸ Bu

¹⁵ "Misafir-i Kiram Hazret-i Padişahî", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

¹⁶ BOA, Y.EE. KP, 18/1769, 8 M 1321 (6 Nisan 1903).

¹⁷ "Kale-i Sultaniye'ye Muvasalat", *Sabah*, nr.4827, 8 M 1321 (6 Nisan 1903), s.1.

¹⁸ "Haşmetlü İmparator Wilhelm Hazretlerinin Mahdumlarının Dersaadet'e Muvasalatı", *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903, s.1.

sırada Alman Prensleri henüz Dolmabahçe'ye ulaşmadan Kızkulesi açıklarında başta İzzeddin, İstanbul ve İzmir Vapurları alay sancaklarıyla donatılarak misafirleri taşıyan Saphire Vapuru'nu selamlamışlardır.¹⁹

Saphire Vapuru, 6 Nisan'da Dolmabahçe açıklarına demir atarak dört gün burada kalmıştır.²⁰ Prenslar, II. Abdülhamid'i yakından tanıma fırsatı bulma bulmalarının yanında Osmanlı İstanbul'unu da gezeceklerdi. Osmanlı eserlerinin yanında II. Wilhelm adına yapılan Alman Çeşmesi'nin ziyaret edeceklerdi. Ayrıca Alman uzmanlarca yapılan Haydarpaşa rıhtımını da gezeceklerdi. II. Abdülhamid, Alman Prenslerinin İstanbul ziyaretlerinde Turhan Paşa'yı bizzat görevlendirmesi önemliydi. Bilindiği üzere Turhan Paşa, II. Abdülhamid'in en güvendiği diplomatların başında gelmekle beraber Avrupalı devlet adamlarıyla da ilişkileri iyi olan bir devlet adamıydı.

6 Nisan 1903 tarihinde deniz yoluyla İstanbul'a gelen Alman İmparatoru II. Wilhem'in oğulları Prens Friedrich Wilhelm ve Prens Eitel Friedrich'in Dolmabahçe rıhtımında karşılanması için Sultan II. Abdülhamid, Şehzade Burhaneddin Efendi'yi vazifelendirmiştir. Şehzade'yle birlikte Hariciye Nazırı Tevfik Paşa ve Bahriye Mirivası Hikmet Bey de beraber olduğu halde Prensleri Burhaneddin Efendi karşılamıştır. Bu sırada tercümanlık vazifesini Hariciye Nazırı Tevfik Paşa üstlenmiştir.²¹ Alman Prenslerini karşılama törenine katılan başka isimler ise Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi azası Turhan Paşa, Müşir Kamphoevener Paşa, Teşrifat Dairesinden Galib Bey, Misafir-i Ecnebiye Teşrifatçısı Ahmed Ali Paşa ve diğer Osmanlı memurları hazır bulunmuştur. Dolmabahçe Rıhtımı'nda hazır bulunan Osmanlı askerleri tarafından bir karşılama töreni yapılmıştır.²² Alman Prenslar, Saray-ı Hümayûn Rıhtımı'nda buldukları sırada günün anlam ve önemine

¹⁹ "Haşmetlü İmparator Wilhelm Hazretlerinin Mahdumlarının Dersaadet'e Muvasalatı", *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903, s.1.

²⁰ "Kale-i Sultaniye'ye Muvasalat", *Sabah*, nr.4827, 8 M 1321 (6 Nisan 1903), s.1.

²¹ Mehmet Korkmaz, "Denizin Saraylıları: Bahriye'de Osmanlı Şehzadeleri", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, I (2019), s.55.

²² "Dolmabahçe Saray-ı Hümayununda", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

binaen saray fotoğrafçısı Binbaşı Ali Sami Bey tarafından anı fotoğrafı çekilmiştir.²³

Bu arada Alman Prenslerinin mihmandar heyeti ise şu isimlerden oluşmaktaydı: Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi azası Turhan Paşa, Ferik Ahmet Ali Paşa, Kaymakam Mehmed Ali ve Binbaşı Necib Beyler bulunmaktaydı. Mihmandarlar dışında Kolağası Vasıf, Yüzbaşı Alâeddin, Burhaneddin Beyler, Mülâzım Hasan, çavuşlardan Fuad, Mustafa, Kerim ve Osman Efendiler de yer almışlardır. Prenslerin İstanbul'da geçirdikleri zaman diliminde kendilerine seyahatleri için Teşrifiye Vapuru tahsis edilmiştir. Ayrıca Rehber ve Kemer İstimbotları da heyette yer alan diğer memurlara emrine verilmiştir.²⁴

Prenslerin İstanbul ve Ege'de Yaptığı Geziler

Prensler, İstanbul'da kaldığı süre zarfında şehri gezmek ve farklı mekânlar görmek arzusunun iştiağıyla sabahtan akşama kadar dolaşmaktan kendini alamamışlardır. Geçtiği caddeler, gezdiği mekânlar ve gördüğü manzaralardan bir hayli etkilenmişler, İstanbul'dan büyülenmiştir. Alman Prenslerine özel merasim töreninin sonrasında kendilerine mihmandar olarak tayin edilen Turhan Paşa tarafından İstabl-ı Âmire'den getirilen dört çift atlı arabaya binmişlerdir.²⁵ Kalabalık olan bu heyet Mabeyn-i Hümayun'a hareket etmiştir. Birinci arabada Prensler ve Turhan Paşa yer alırken, ikinci arabada ise Kamphover Paşa ile mülazım-i evvel İstalipangol ve Baron Vangihaym yer alırken üçüncü arabada Galip Bey, Prenslerin yaverlerinden Miralay Priciloviç, Şevanîh, dördüncü arabada ise Ahmed Ali Paşa, Doktor Kizovodiman yer aldı. Beşinci arabada Mösyö Stermih ile Molin ve Cevad Paşa yer aldı. Altıncı arabada Prenslerin yaverlerinden Binbaşı ile Von Hohanbürün ile Von Layipcirin, yedinci arabada sefaret tercümanı Mösyö Viber, sefaret ikinci kâtibi Baron Vorteren ve Lorelei Vapuru çalışanlarından Von Royter ile Kaymakam Mehmed Ali Paşa yerini aldı. Sekizinci arabada ise sefaret

²³ "Fotoğraf Ahzı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

²⁴ "Mihmandarlar Hazeratı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1

²⁵ "Arabaların Tertibatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

ataşelerinden Prens Hacifled, mülazım Şaşayha? ve Binbaşı Necip Bey yer aldı. Dokuzuncu arabada; Lorelei Vapuru çalışanlarından Mösyö Pifefe?, sefaret çalışanlarından Doktor Luid ve mülazım-ı evvel Von Holon vardır. Onuncu arabada; Rahip Suhle yer alırken tüm arabalar Saray-ı Hümayun rıhtımından hareket etmiştir. Dört atlı arabanın önünde maiyet çavuşlarından Kerim ve Mustafa Efendiler ile arabanın sağ tarafında Yaverandan kolağası Vasıf, Yüzbaşı Alâeddin yer alırken sol tarafta ise Yüzbaşı İsmail Burhaneddin, mülazım Hüseyin Efendiler bulunmaktaydı. Arabanın ilerisinde ise Ertuğrul alayından Osman ve Ziver Efendiler yerlerini alırken Ertuğrul alayından bir bölük asker yer aldı. Alman Prenslерinin konvoyu oldukça kalabalık olmakla beraber geniş güvenlik önlemleri de alınmıştır. Maiyet çavuşlarından Fuad ve Osman Efendiler de bu konvoyda yer almıştır. Prensleri taşıyan arabalar Beşiktaş yoluyla beşe on kala Mabeyn-i Hümayun'a ulaşımlardır.²⁶

Sahil Hisarı Hümayun'u bahçesinin dış kapısında bir bölük asker kendilerini karşılamıştır.²⁷ Alman Prensleri ve beraberindeki kabalık heyet daha sonra Yıldız Sarayı'na hareket etmişlerdir. Sarayın kapısından girdikleri esnada her iki tarafta da bulunan askerler kendilerini selamlamışlardır. Ardından Hamidiye ve Alman Marşı eşliğinde bir karşılama töreni gerçekleşmiştir. Burada kendilerini Sadrazam Ferid Paşa ile Hariciye Nazırı Tefvik Paşa karşılamıştır.²⁸ Üniformalarını giydikleri gibi Mabeyn-i Hümayun'da kendilerine tahsis edilen odalara çekilerek burada bir müddet dinlenmişlerdir. Burada Sadrazam Ferid Paşa hazır bulunarak kendilerini ağırlamıştır.²⁹

Alman Prensleri daha sonra Yıldız Sarayı'na geçerek burada öğle yemeğini yemişlerdir.³⁰ Yemekten sonra Osmanlı Nazırlarını ve

²⁶ "Mabeyn-i Hümayun Cenab-ı Mülukaneye Azimet", *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903, s.1-2.

²⁷ "Arabaların Tertibatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

²⁸ "Yıldız Saray-ı Hümayunu'na Muvasalat ", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

²⁹ İstanbul Tarafını Ziyaret, *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903, s.2

³⁰ "Öğle Taamı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

İstanbul'da bulunan yabancı ülke elçileri ziyaret edilmiştir.³¹ Prenslar, mihmandarları eşliğinde saat sekiz buçuk sularında Beşiktaş, Gümüşsuyu ve Dolmabahçe yoluyla Ayas Paşa'da bulunan Almanya Sefarethanesi'ni ziyaret etmişlerdir.³² Kendilerini burada Almanya Sefaret çalışanları karşılamıştır. Yemekler yenildikten sonra kendilerine çay ikram edilmiştir.³³ Geniş katılımlı olan bu ziyafette Osmanlı bürokratları dışında Alman sefaret çalışanları da hazır bulunmuştur. Gece dört buçuk sularında biten yemeğin ardından Alman Prensleri kendilerine tahsis edilen Merasim Dairesi'ne geçmişlerdir.³⁴ Prenslerin İstanbul'da oldukları vakit Alman esnaf dükkânları bayraklarla donatılmıştır.³⁵ Bu arada kendilerinin programında yer alan Ege ziyareti kısa sürmüştür. Milet, Didim ve Pirin harabelerini ziyaret etmek istemişlerdir. Saphire Yatı'yla Kuşadası'na giderek oradan da arabalar yardımıyla antik kentlerin gezmişlerdir.³⁶

Ege gezisinin ardından Ayas Paşa'da bulunan Almanya Sefarethanesi'nden saat dokuzu on geçerken ayrılan Alman Prensleri, Turhan Paşa'nın tahsis ettiği arabalarla Taksim, Beyoğlu ve Tepebaşı caddeleriyle Galata Köprüsü, Sultan Hamamı, Fincancılar Yokuşu yoluyla Süleymaniye Camisi'ni ziyaret etmişlerdir. Süleymaniye Camisi'ni ziyaretten sonra Bayezid Meydanı'na ulaşmışlardır. Buradan da Galata'da bulunan Harik Kulesi'ne çıkarak İstanbul'u on dakika kadar izlemişlerdir. Burada bulunan Kumandan Sadettin Paşa ve emrindeki askerler Alman Prenslere bir merasim töreni düzenlemişlerdir. Buradan hareketle Bayezid Camisini gezdikten sonra arabalara binerek Irgat Pazarı, Çemberlitaş, Divanyolu ve Makasçılar yoluyla Sultanahmet Meydanı'na gitmişlerdir.³⁷ Sultanahmet'te Kayzer Wilhelm anısına yapılan Çeşme'yi inceleyerek etrafını dolaşmışlardır.

³¹ "Süfere-yı Ecnebiye Hazeratı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

³² "İstanbul Cihetinde" *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

³³ "Almanya Sefarethanesi'nde Ziyafet", *Sabah*, nr. 4828, , 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1-2.

³⁴ "Almanya Sefarethanesi'nde Ziyafet", *Sabah*, nr. 4828, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.2.

³⁵ *Sabah*, nr. 4828, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.2.

³⁶ *Sabah*, nr. 4828, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.2.

³⁷ "İstanbul Tarafını Ziyaret", *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903, s.2; "İstanbul Cihetinde", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

Meydandan bulunan Dikili Taşları izledikten sonra Divanyolu ile Babıâli Caddeleri ve köprüden geçerek Rıhtım, Tophane, Dolmabahçe, Beşiktaş yoluyla tekrar kendilerine tahsis edilen Merasim Dairesi'ne dönmüşlerdir.³⁸

Alman Prenslерinin İstanbul'daki ikinci günleri (7 Nisan 1903) de oldukça yoğun geçmiştir. Kendilerine özel olarak ayrılan Merasim Dairesi'nde kahvaltıdan sonra İstabl-ı Âmire'ce tahsis edilen arabalara binmişlerdir. Birinci arabada Prenslер ve Turhan Paşa yer almıştır.³⁹ Turhan Paşa ve mihamandar heyetinin diğer üyeleriyle birlikte sabah saat iki buçuk sularında arabalara binerek Beşiktaş, Dolmabahçe, Tophane, Galata ve Galata Köprüsü'nden Bahçe Kapısı ile Salkım Söğüt yoluyla Ayasofya Camisi'ne hareket etmişlerdir.⁴⁰ Prenslер ve beraberindeki heyet Ayasofya Camisi'ne ziyaret etmişlerdir. Ayasofya'nın her bölümünü dikkatle izleyerek, mihamandarları Turhan Paşa ve Müze-i Hümayûn Müdürü Hamdi Bey eşliğinde Ayasofya Camisi'nin birinci katına çıkarak Cami'yi gezmişlerdir. Caminin kapısına geldiklerinde Binbaşı Sami Bey tarafından bir hatıra fotoğrafı çekilmiştir. Heyet, Alman Çeşmesi önünden Bab-ı Hümayun'dan hareketle Müze-i Hümayun'a varmışlardır.⁴¹ Alman Prensleri mihamandarları eşliğinde burada birtakım incelemelerde bulunmuşlardır. Kendilerini Müze-i Hümayun Müdürü Hamdi Bey ve müze çalışanları karşılamıştır. Prenslер, müzenin her noktasını dikkatle inceledikten sonra Müze Müdürü Hamdi Bey tarafından müze hakkında bilgilendirilmişlerdir. Burada bulunan eserleri dikkatle inceleyerek hayranlıklarını dile getirmişlerdir. Anı ölümsüzleştirmek adına yine Binbaşı Sami Bey tarafından bir fotoğraf alınmıştır.⁴²

Müze-i Hümayun'u ziyaretlerin ardından heyet bu sefer de Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmiştir. Burada kendilerine bir karşılama töreni icra

³⁸ "İstanbul Cihetinde", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

³⁹ "İstanbul'da İkinci Yevm-i Nezde", *Sabah*, nr 4829, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1.

⁴⁰ "İstanbul Cihetinde", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴¹ "Ayasofya Camii Şerifini Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴² "Müze-i Hümayunu Temaşa", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

edilmiştir. Topkapı Sarayı'nı gezen heyet daha sonra Bağdat Kasrı'na giderek burada bir müddet dinlenmişlerdir. Prenslere burada oldukları vakitte şerbetler ve çaylar ikram edilmiştir. Burada da yine bir fotoğraf çekilmişlerdir. Topkapı Sarayı'ndaki ziyaretlerinden sonra Divanyolu'nu kullanarak saat altı sularında Sultan II. Mahmud Türbesi'ni ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaretinden ardından Babıali Caddesi'nden Sirkeci İskelesi'ne inmişlerdir. Alman Prensleri, Turhan Paşa'nın da içinde bulunduğu heyetle birlikte Sirkeci İskelesi'nde bulunan Teşrifîye Vapuruna binerek Haydarpaşa Rıhtımı'na hareket etmişlerdir.⁴³ Saat altı otuz beşte Haydarpaşa'ya ulaşan Alman Prenslerini burada Üsküdar Mutasarrıfı Hamdi Bey ve Şimendifer Direktörü Mösyö Zandar karşılamıştır. Bu karşılaşma heyetinde birçok Osmanlı memuru da yer almıştır. Burada kendilerine güzel bir ziyafet tertip edilmiştir. Turhan Paşa, Alman Prenslерinin sofrasında bulunmuştur. Bu ziyafet saat yedide başlayıp saat sekizde sona ermiştir. Fotoğraf çekiminin ardından rıhtımda bulunan vinç dairesine giderek burada makineleri test ederek rıhtımı seyretmişlerdir. Daha sonra Haydarpaşa, yakınlarında bulunan elektrik fabrikasını ziyaret ettikten sonra un fabrikasını dolaşarak makinelerin iç ve dış aksamalarını incelemişlerdir.⁴⁴ Alman Prensleri, Sultan II. Abdülhamid'in 25. Sene-i devriyelerine özel yapılan dalga kıran bariyerinin yanı başına dikilen elektrikli fenerleri izlemişlerdir.⁴⁵

Alman Prensleri Friedrich Wilhelm ile Prens Eitel Friedrich'in Haydarpaşa'daki temaslarının ardından bir sonraki durağı Mekteb-i Tıbbi Şahane binası olmuştur. Turhan Paşa ve mihmandar heyetinin eşliğinde okulu gezdikten sonra arabalara binerek Selimiye, Karacaahmet, Doğancılar yolunu kullanarak Üsküdar İskelesi'ne inmişlerdir. Prenslerin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi ziyaretlerinde Gülhane Seririyat Hastanesi Başhekimi Rieder Paşa ile Selimiye Kumandanı Ömer Lütfi Paşa tarafından karşılanmışlardır. Hastanenin

⁴³ "Topkapı Saray-ı Hümayunu Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴⁴ "Haydarpaşa'da", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴⁵ "Rıhtım Müştemilatını Temaşa", *Sabah*, nr 4829, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1.

bazı bölümlerini gezerek, binanın yapımındaki detaylara hayran kalmışlardır. Burada da hatıra fotoğrafı çekilmişlerdir.⁴⁶

Alman Prenslarını ve heyetini almak için Üsküdar Limanı'nda hazır bekleyen vapur, Tophane Limanı'na doğru hareket etmiştir.⁴⁷ Alman Prensları, iade-i ziyaret kapsamında kendilerine tahsis edilen arabalarla Rusya, Avusturya, İngiltere, Fransa ve İtalya sefarethanelerini ziyaret etmişlerdir.⁴⁸ Bu ziyaretin ardından Osmanlı Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın Ayas Paşa'da bulunan konağına giderek kendisini ziyaret ederek kartvizitlerini bırakmışlardır.⁴⁹ Prenslar, 8 Nisan'da Hariciye Nazırını ziyaretlerinin ardından saat on kırkta Gümüşsuyu, Dolmabahçe ve Beşiktaş yolunu kullanarak Yıldız Sarayı'na varmışlardır. Turhan Paşa'nın da hazır bulunduğu bu yemek saat bir buçuk sularında başlamıştır. Misafirler ziyafet salonuna davet edilerek yemek faslına geçilmiştir. Yemek devam ederken Hamidiye Marşı ve Alman Marşı çalmıştır. Sultan II. Abdülhamid, Tercüman İbrahim Bey aracılığıyla Alman Prenslarına teşekkürlerini iletmiştir.⁵⁰

Alman Prenslarının İstanbul'daki üçüncü günleri de yoğun ziyaretlerle geçmiştir. 8 Nisan 1903 sabah saat sekizde Turhan Paşa'nın da yer aldığı birinci arabaya binmişlerdir. Alman Prenslarını taşıyan konvoy İhlamur, Nişantaşı, Pangaltı, Taksim, Beyoğlu, Tepebaşı, Galata, Galata Köprüsü yoluyla tarihi yarımada tarafına geçmiştir. Babıali ve Nuruosmaniye yoluyla Nuruosmaniye Camii havalisine inmişlerdir.⁵¹ Nuruosmaniye kapısından geçerek Kapalı Çarşı'ya geçmişlerdir. Buradan bedesteni dolaşarak bedestenin her tarafını dikkatle seyretmişlerdir. Bedestenden sonra Kuyumcular Çarşısı'na çıkarak oradan da Aynacılar Kapısında bulunan Antikacı Müiyiz'in mağazasına

⁴⁶ "Mekاتب-i Tıbbiye-i Şahane Binasını Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴⁷ "Avdet", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴⁸ "Süfere-yı Ecanibiyeye İade-i Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁴⁹ "Hariciye Nazırını Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁵⁰ "Ziyafet-i Seniyye-i Mülûkane", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903), s.1

⁵¹ "İstanbul'da Üçüncü Yevm-i Nezde", *Sabah*, nr 4829, 11 M 1321 (9 Nisan 1903), s.1-2.

girmişlerdir. Burada bulunan birçok eseri dikkatlice izledikten sonra bir altın kordon, gümüş tepsi, gümüşten imal edilmiş küçük bir tozluk, işlemeli bir havlu ve gümüşten yapılmış zarif bir tas satın almışlardır. Mahmud Paşa Kapısı'ndan çıkan Prensler, Tarakçılara doğru hareket etmiştir. Yeniçarşı'ya vararak Antikacı Ruber Efendi'nin mağazasını dolaşmışlardır. Burada antika eşyaları izlemekle meşgul olduktan sonra birçok kıymetli eşyalar satın almışlardır. Alışverişin ardından arabalara binerek Mahmud Paşa, Küçük Camii, Sultan Hamamı, Yeni Camii'den geçerek Galata Köprüsü yoluyla Tophane Rıhtımı'na ulaşmışlardır.⁵² Alman Prensleri ve kendilerine eşlik eden heyete Lorelei Vapuru'nda öğle yemeği ikram edilmiştir. Öğle yemeği bir buçuk saat kadar sürmüş ve saat yedide son bulmuştur. Alman Prensler, kendilerine özel tahsis edilen Teşrikiye Vapuru'na bindikleri anda bir merasim düzenlenmiştir.⁵³ Alman Prensleri, Teşrikiye Vapuru'yla Sarayburnu yoluyla Yedikule Sahiline ulaşmışlardır. Vapur, limana demir attıktan sonra Yedikule Surlarını gezmişlerdir. Yedikule'den sonra Surları takip ederek Edirnekapı'ya varmışlardır. Daha iç kısımlara giderek Kariye Camisi'ni gezmişlerdir. Atlar yardımıyla Ayvansaray İskelesi'nde kendilerini bekleyen Teşrikiye Vapuru'na binmişlerdir. Haliç'i seyrettikten sonra Dolmabahçe sahiline dönmüşlerdir. Burada biraz dinledikten sonra saat on bire çeyrek kala Merasim Dairesi'nde hazır bulunmuşlardır.⁵⁴ Yıldız Sarayı'nda kendileri adına verilen yemeğe teşekkür etmişlerdir. Bu yemek saat bir buçuk sularında başlayıp iki buçukta sona ermiştir. Osmanlı devlet erkânının da hazır bulunduğu bu yemek sırasında Padişah, Prensler'e ayrı ayrı iltifatta bulunmuştur. Kendilerine Hamidiye Etfâl Hastanesi'nin de içlerinde bulunduğu bir fotoğraf albümü hediye edilmiştir.⁵⁵

Alman Prenslerin 9 Nisan'daki programı da oldukça yoğun geçmiştir. Merasim Dairesinden arabalara binerek Yıldız Sarayı'nda yer alan Eski Silah, Nadide Eserler Müzesi ve Çini Fabrikalarını gezmişlerdir. Daha sonra İstabl-ı Âmire'de bulunan atları ve saray içinde bulunan

⁵² "Çarşı-yı Kebiri Ziyaret", *Sabah*, nr 4830, 11 M 1321 (9 Nisan 1903), s.1-2.

⁵³ "Lorelei Vapuru'nda Ziyafet", *Sabah*, nr 4830, 11 M 1321 (9 Nisan 1903), s.1-2.

⁵⁴ "Sur'un Temaşası", *Sabah*, nr 4830, 11 M 1321 (9 Nisan 1903), s.1-2.

⁵⁵ "Ziyafet-i Seniyye", *İkdam*, nr. 3168, 9 Nisan 1903, s.2.

bahçeleri seyrederek Merasim Dairesi'ne geri dönmüşlerdir.⁵⁶ Alman Prenslar için veda zamanı gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid'le görüşen Prenslar, gördükleri ilgi ve alakadan ötürü teşekkürlerini sunmuşlardır. Ardından dört atlı arabaya binerek Turhan Paşa, eşliğinde beş buçuk sularında arabalarından inerek Saphire Vapuru'na binmişlerdir. Saphire Vapuru'na bindikleri sırada İzzeddin, İzmir, İstanbul Vapurları tarafından selamlanmışlardır. Saphire ve Lorelei Vapurlarında Osmanlı Hariciye Nazırı Tefrik Paşa'nın da katılımıyla bir ziyafet düzenlenmiştir.⁵⁷ Turhan Paşa ve diğer bürokratların da hazır bulunduğu yemek devam ederken saat altı buçuk sularında Teşrifîye, Saphire, Lorelei Vapurları ile Kemer ve Rehber İstimbotları İstanbul Boğazı'na açılmıştır.⁵⁸ Turhan Paşa, Padişah'ın kendilerine gönderdiği mesajı diplomatik bir dil kullanarak Prenslere iletmıştır. Padişah'ın Turhan Paşa aracılığıyla gönderdiği mesajda samimi ve dostane nitelikte söylemler yer almaktaydı.⁵⁹ II. Abdülhamid tarafından Kayzer Wilhelm'in büyük oğlu olan Frederich Wilhelm'e Sanayi Madalyası⁶⁰ verilirken İmparatorun ikinci oğlu olan Prens Eteil'e de İmtiyaz Nişanı hediye edilmiştir.⁶¹

Saphire ve diğer vapurlar Boğazda yavaş yavaş ilerlerken, Prenslar manzarayı izlemekle meşguldürler. Vapurlar, Tarabya'da bulunan Almanya Sefarethanesi'nin önünde durmuştur. Prenslar ve beraberindeki memurlar sefarethane rıhtımına çıkarak sefaret binasını ziyaret etmişlerdir. Burada bir saat kalan Prenslar, Alman Komutan Moltke'nin kaldığı evi ziyaret edilmiştir. Prens Eteil, elindeki fotoğraf makinesiyle Boğaz'dan birkaç kare resim almıştır. Saat sekiz buçuk sularında tekrar vapurlara dönülerek hareket başlamıştır. Boğaziçi'nde Kavaklara kadar gidilerek saat on sularında tekrar Dolmabahçe'ye dönmüştür.⁶²

Dönüş Yolculuğu

⁵⁶ "Misafir-i Kirâm Fehametlü Prenslar Hazeratı", *Sabah*, nr 4831, 12 M 1321 (10 Nisan 1903), s.1-2.

⁵⁷ Saphire Yatında Ziyafet, *Sabah*, nr 4831, 12 M 1321 (10 Nisan 1903), s.1.

⁵⁸ "Saphire Yatında Ziyafet", *Sabah*, nr 4831, 12 M 1321 (10 Nisan 1903), s.1.

⁵⁹ BOA, Y.PRK.AZJ, 47/74, 5 M 1321 (3 Nisan 1903).

⁶⁰ BOA, İ.TAL, 509/15, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

⁶¹ BOA, Y.EE, 3/27, 11 M 1321 (9 Nisan 1903).

⁶² "Boğaz İçinde", *Sabah*, nr 4830, 12 M 1321 (9 Nisan 1903), s.1-2.

Alman Prensleri 10 Nisan 1903'te İstanbul'dan ayrılmışlardır. Alman Prenslarını taşıyan Saphire Vapuru sabah erken saatlerinde Çanakkale'ye hareket etmiştir. Alman Prensleri İstanbul'dan hareket etmeden önce Bahr-i Sefid Kumandanı Hasan Ramî Paşa tarafından İstanbul'da bir tören hazırlanmıştır. Osmanlı mihmandar heyeti ise Fuad Vapuru'yla Alman Prenslarına Ayastefanos açıklarına kadar eşlik etmiştir. Burada düzenlenen veda töreninin ardından İstanbul'a dönmüşlerdir.⁶³ Kayzer Wilhelm, oğullarının İstanbul'da geçirdikleri süre zarfında kendilerine gösterilen ilgi ve alakadan ötürü Padişah'a bir teşekkür mektubu yazmıştır. Ayrıca Alman Prensleri de Çanakkale'den gönderdikleri telgrafta Padişah'a ayrıca teşekkürlerini sunmuşlardır.⁶⁴ Alman Prensleri, Çanakkale'de bir müddet kaldıktan sonra Atina'ya ulaşmışlardır. Yunanistan'da bulunan antik kentleri gezerek seyahatlerine devam etmişlerdir.⁶⁵

Sonuç

Tarihin en önemli şehirlerden biri olan İstanbul, pek çok hanedan üyesi tarafından ziyaret edilmiştir. Alman İmparatoru Wilhelm'in de iki kez ziyaret ettiği ve 1903 yılında da oğulları Frederich Wilhelm ve Fredrich Eitel de İstanbul'un ağırladığı misafirler arasında yer almıştır.

Sultan II. Abdülhamid dönemi Osmanlı-Alman ilişkileri açısından önemli bir dönem olmuştur. Nitekim II. Wilhelm'in 1898'deki İstanbul ve Kudüs ziyaretleri sonrasında iyi ilişkilerin devamı olarak 1903'te oğullarını İstanbul'a göndermesi iki ülke arasındaki dostluğun göstergesi olmuştur. Sultan'ın önem verdiği bu seyahat planlı bir şekilde gerçekleşmiştir. İstanbul içindeki ulaşımını kendilerine tahsis edilen İstabl-ı Âmire arabalarıyla sağlanmış, deniz yolu için kullandıkları ulaşım aracı ise istimbot olmuştur. Bu seyahat süresince Prenslere mihmandar tayin edilmiş ve Sultan II. Abdülhamid'in maiyetindeki çavuşlar da atlı olarak eşlik etmişlerdir. Başta Turhan Paşa olmak üzere tecrübeli diplomatların mihmandarlığında İstanbul'un birçok noktasına geziler düzenlenmiştir.

⁶³ "Arz-ı Teşekkürat", *Sabah*, nr 4831, 13 M 1321 (10 Nisan 1903), s.1.

⁶⁴ BOA, Y.PRK, NMH, 9/24, 12 1 1321 (10 Nisan 1903).

⁶⁵ "Fehametlü Prenslar Hazeratının Atina Seyahati", *Sabah*, nr. 4830, 13 M 1321 (9 Nisan 1903), s.2.

Prensler ve beraberindekiler saray, cami, türbe, müze, kasır, hastane ve fabrika ziyaretleri gerçekleştirmişlerdir. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait bazı eserler görmüşlerdir. Batı müziği eğitimi alan ve Batı müziğine ilgili duyan Sultan II. Abdülhamid tarafından Yıldız Sarayı'nda verilen ziyafette yemek sırasında müzik dinletisi icra edilmiştir. Ayrıca modern anlamda ilk örnekleri Avrupa'da görülen kartvizitler ziyaret, iade-i ziyaret ve veda zımında kullanılmıştır. Bahsi geçenler Osmanlı Devleti'nin; devraldığı köklü mirasının, güç ve ihtişamının, gelişen sanayisinin ve Batı'ya dönük yüzünün yansıtılması için birer vesile teşkil etmişlerdir.

Prenslerin İstanbul seyahatinin en önemli nedenlerinden birisi de devlet politikasının devamını sağlamaktı. İyi noktaya ulaşan Osmanlı-Alman ilişkileri Prenslerin İstanbul'a gelişleriyle daha da samimi bir hal almaktaydı. Öte yandan bu seyahat Prenslerin, İstanbul'u yakından tanımalarına olanak sağlamaktaydı. Alman Prenslerin Osmanlı topraklarına yapmış oldukları bu seyahat sadece Anadolu'yla sınırlı kalmıştır. Kayzer Wilhelm gibi başta Kudüs olmak üzere birçok kutsal mekanı ziyaret etmemişlerdir. Zaten Kayzer Wilhelm bu görevi yerine getirerek Protestan ve Katolik Alman cemaatlerini birbirine yakınlaştırmıştı. Bu seyahatin arka planında Osmanlı payitahtını tanıma ve Padişah'ı ziyaret ederek dostluğun güçlendirilmesi amacı taşımaktaydı. Bu seyahat dini amaçla yapılan bir gezi olmamakla birlikte siyasi ve sosyal bir amaç taşımaktaydı. Bu gezi iki devlet arasındaki ilişkilere değer katması bakımından önem teşkil etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babiâli Tercüme Odası Evrakı (BEO)

2019/151407, 2027/151968.

İrade Hariciye (İ.HR)

383/1.

İrade Taltifat (İ.TAL)

509/15

Hariciye Siyasi Evrakı (HR. SYS)



21/12.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TH).

281/31.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

3/27.

Yıldız Dâhiliye Kamil Paşa Evrak (Y.EE. KP)

18/1769.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal (Y.EE.AZJ)

47/74.

Yıldız Perakende Evrâkı Başkitabet Dairesi (Y.PRK.BŞK).

67/119

Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y.PRK, EŞA)

41/72.

Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Name-i Hümayunlar (Y.PRK.NMH)

9/24.

Kitap ve Makaleler

Alkan, Necmettin, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: XXXI, İstanbul 2008, s.9-53.

Avcı, Yasemin, "Bulgaristan Kralı I. Ferdinand'ın İstanbul Seyahati (1910)", *Yeni Türkiye*, 69/215, ss.4385-4393.

Bayraktar, İlonca, "Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'a Üç Ziyareti ve Hediyeleri", *İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No 53, İstanbul 2010.

Karateke, Hakan, *Padişahım Çok Yaşadı: Osmanlı Devletinin Son Yılında Merasimler*, Kitapevi Yay., İstanbul 2004.

Korkmaz, Mehmet, "Denizin Saraylıları: Bahriye'de Osmanlı Şehzadeleri", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1 (2019), ss.42-65.

Earle, Edward Mead, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yay., İstanbul 1972.

Sürelî Yayınlar

"Misafir-i Kiram Hazret-i Padişahî", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

"Kale-i Sultaniye'ye Muvasalat", *Sabah*, nr.4827, "8 M 1321 (6 Nisan 1903).

"Haşmetlü İmparator Wilhelm Hazretlerinin Mahdumlarının Dersaadet'e Muvasalatı", *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903.

"Haşmetlü İmparator Wilhelm Hazretlerinin Mahdumlarının Dersaadet'e Muvasalatı", *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903.

“Kale-i Sultaniye’ye Muvasalat”, *Sabah*, nr.4827, 8 M 1321 (6 Nisan 1903), s.1.

“Dolmabahçe Saray-ı Hümayununda”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“Fotoğraf Ahzı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“Arabaların Tertibatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, , 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“Mabeyn-i Hümayun Cenab-ı Mülukaneye Azimet”, *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903.

“Arabaların Tertibat”ı, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“Yıldız Saray-ı Hümayuna Muvasalat “, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“İstanbul Tarafını Ziyaret”, *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903.

“Öğle Taamı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903), s.1.

“Süfere-yı Ecnebiye Hazeratı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685,S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“İstanbul Cihetinde” *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“Almanya Sefarethanesi’nde Ziyafet”, *Sabah*, nr. 4828, , 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

Sabah, nr. 4828, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“İstanbul Tarafını Ziyaret”, *Sabah*, nr. 4828, 7 Nisan 1903

“İstanbul Cihetinde”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“İstanbul Cihetinde”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S. 369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“Mihmandarlar Hazeratı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7885/2685, S.369, 9 M 1321 (7 Nisan 1903).

“İstanbul’da İkinci Yevm-i Nezde”, *Sabah*, nr 4829, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

“İstanbul Cihetinde”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

“Ayasofya Camii Şerifini Ziyaret”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

“Müze-i Hümayunu Temaşa”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

“Topkapı Saray-ı Hümayunu Ziyaret”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Haydarpaşa'da", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Rıhtım Müştemilatını Temaşa", *Sabah*, nr 4829, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Mekاتب-i Tıbbiye-i Şahane Binasını Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Avdet", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Süfera-yı Ecanibiyeye İade-i Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Hariciye Nazırını Ziyaret", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"Ziyafet-i Seniyye-i Mülûkane", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 7886/2686, S.373, 10 M 1321 (8 Nisan 1903).

"İstanbul'da Üçüncü Yevm-i Nezde", *Sabah*, nr 4829, 11 M 1321 (9 Nisan 1903).

"Çarşı-yı Kebiri Ziyaret", *Sabah*, nr 4830, 11 M 1321 (9 Nisan 1903).

"Lorelei Vapuru'nda Ziyafet", *Sabah*, nr 4830, 11 M 1321 (9 Nisan 1903).

"Sur'un Temaşası", *Sabah*, nr 4830, 11 M 1321 (9 Nisan 1903), s.1-2.

"Ziyafet-i Seniyye", *İkdam*, nr. 3168, 9 Nisan 1903, s.2.

"Misafir-i Kirâm Fehametlü Prenslar Hazeratı", *Sabah*, nr 4831, 12 M 1321 (10 Nisan 1903).

"Saphire Yatında Ziyafet", *Sabah*, nr 4831, 12 M 1321 (10 Nisan 1903).

"Boğaz İçinde", *Sabah*, nr 4830, 12 M 1321 (9 Nisan 1903).

"Arz-ı Teşekkürat", *Sabah*, nr 4831, 13 M 1321 (10 Nisan 1903).

"Fehametlü Prenslar Hazeratının Atina Seyahati", *Sabah*, nr. 4830, 13 M 1321 (9 Nisan 1903).

EKLER

Ek 1. Alman Prensler ve mihmandar heyeti, Kaynak: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90538---0002.jpg> (E.T.: 5 Ağustos 2022).



Ek 2. Alman Prenslernin Müze-i Hümayun'u ziyareti, Kaynak: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90538---0008.jpg>, E.T: 25 Temmuz 2022).



Ek 3. Alman Prenslerinin Bağdat Kasrı ziyaretleri, (Kaynak: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90538---0009.jpg>, E.T.: 1 Ağustos 2022).



Extented Abstract

In 1888, II. Wilhelm's ascension to the German throne started a new era in Ottoman-German relations. Contrary to Bismarck's introverted policy, the Second World War, which started to follow an expansionist policy. Wilhelm planned to form an alliance with England against Russia in foreign policy in order to take a larger share in the struggle in the Near East, but Bismarck did not attach much importance to England. Thus, in the new period, II. Wilhelm saw the Ottoman Empire as Germany's economic and political expansion area, and Germany's new Ottoman policy was shaped accordingly. these visits should not be seen as mere visits of friendship and curiosity. Because as a result of the visits, it was also aimed to search for markets for German goods and to increase German influence. After Kaiser Wilhelm's visit to Istanbul in 1898, he sent another son, Prince Adalbert, in 1901, and then his other two sons, Prince Fredrich Wilhelm and Fredrich Eitel, to Istanbul. Upon the news that the German Princes were going to visit Istanbul in the near future, some preparations were started. II. When the German Princes were in Istanbul, they were welcomed and hosted very cordially. In order to pay their respect and respect to the Sultan, Princes Friedrich Wilhelm and Prince Eitel Friedrich arrived in Istanbul on April 7, 1903, on the Sapphire Yacht at 3:30 am. The Sapphire Yacht carrying the German Princes and the Fuad Ferry, which was given to the Ottoman delegation, reached Istanbul and anchored at the Dolmabahçe dock. The German Princes, who had visited Istanbul twice before, arrived in Çanakkale on April 5, 1903, on the Sapphire Yacht from Cairo, which they had visited. Meanwhile, at around 2 o'clock, the Ottoman delegation on the Fuad Ferry, which went to them for a "pleasure", went to the Dardanelles and performed a welcoming ceremony. There was also another delegation that went to mingle the German Princes. The delegation consisting of German embassy officers went to Çanakkale on the Lorelei Ferry and was present here. With the Sapphire Ferry docking at the port, the German Embassy officers who came with Lorelei and the Ottoman delegation that came with the Fuad Ferry boarded the Sapphire Yacht with the help of boats. During their stay in Istanbul, the princes could not help wandering from morning to night with the desire to visit the city and see different places. They

were greatly influenced by the streets he passed, the places he visited and the landscapes he saw, and he was fascinated by Istanbul. After the special ceremony for the German Princes, four pairs of horse-drawn chariots were brought from İstabl-ı Âmire by Turhan Pasha, who was appointed to them as mihmandar. Although the convoy of the German Princes was quite crowded, extensive security measures were also taken. Fuad and Osman Efendiler, two of the entourage sergeants, also took part in this convoy. Cars carrying the princes reached the Mabeyn-i Hümayun at ten to five by way of Beşiktaş. The German Princes then went to Yıldız Palace and had their lunch here. After the meal, Ottoman Ministers and foreign ambassadors in Istanbul were visited. Afterwards, they visited the German Embassy in Ayas Paşa, by way of Beşiktaş, Gümüşsuyu and Dolmabahçe, at around half past eight, accompanied by their host. The German Princes, who left the German Embassy in Ayas Paşa when it was ten past nine, visited the Süleymaniye Mosque by way of Taksim, Beyoğlu and Tepebaşı streets, the Galata Bridge, the Sultan Bath, the Fincancılar Slope with the cars allocated by Turhan Pasha. After watching the Süleymaniye Mosque, they reached Bayezid Square. From there, they went to the Harik Tower in Galata and watched Istanbul for ten minutes. Commander Sadettin Pasha and the soldiers under his command held a ceremony for the German Princes. Departing from here, after visiting the Bayezid Mosque, they got on cars and went to Sultanahmet Square by way of Irgat Pazarı, Çemberlitaş, Divanyolu and Makasçiler. They explored the fountain built in memory of Kaiser Wilhelm in Sultanahmet and wandered around it. After watching the Obelisks found in the square, they passed through Divanyolu, Babîâli Streets and the bridge, and returned to the Ceremonial Chamber, which was allocated to them, by way of Rihtım, Tophane, Dolmabahçe and Beşiktaş. The second days of the German Princes in Istanbul were also very busy. After having breakfast in the Ceremony Room reserved for them, they got on the cars allocated from İstabl-ı Âmire. Princes and Turhan Pasha took part in the first car. Together with Turhan Pasha and the other members of the mihmandar committee, they got into the cars at half past two in the morning and moved to the Hagia Sophia Mosque from Beşiktaş, Dolmabahçe, Tophane, Galata and Galata Bridge via the Garden Gate and Salkım Söğüt. The princes and

their accompanying delegation visited the Hagia Sophia Mosque. They watched each part of Hagia Sophia carefully and went up to the first floor of the Hagia Sophia Mosque, accompanied by its hosts Turhan Pasha and the Director of the Museum-i Hümayûn, Hamdi Bey. When they came to the door of the mosque, a souvenir photo was taken by Major Sami Bey. Departing from Bab-ı Hümayun in front of the German Fountain, the delegation arrived at the Museum-i Hümayun. The German Princes made some examinations here in the company of their hosts. Hamdi Bey, Director of the Museum-i Hümayun, and museum staff welcomed them. After carefully examining every point of the museum, the princes were informed about the museum by the Museum Director, Hamdi Bey. They carefully examined the works found here and expressed their admiration. In order to immortalize the moment, a photograph was taken by Major Sami Bey. He visited Topkapı Palace. A welcoming ceremony was held here. After visiting Topkapı Palace, the delegation went to the Baghdad Pavilion and rested here for a while. Sherbets and teas were offered to the princes while they were here. Here is another photo taken. After their visit at Topkapı Palace, Sultan II. They visited the Tomb of Mahmud. After this visit, they descended from Babıali Street to Sirkeci Pier. The German Princes, together with the delegation including Turhan Pasha, got on the Teşrifiye Ferry at Sirkeci Pier and moved to Haydarpaşa dock. After the contacts of the German Princes Friedrich Wilhelm and Prince Eitel Friedrich in Haydarpaşa, the next stop was the Mekteb-i Tıbbi Şahane building. After visiting the school in the company of Turhan Pasha and the mihamandar delegation, they got on the cars and took the Selimiye, Karacaahmet and Doğancılar road to the Üsküdar Pier. During the visit of the princes to the Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, they were greeted by Rieder Pasha, Chief Physician of Gülhane Seririyat Hospital, and Ömer Lütfi Pasha, Commander of Selimiye Barracks. They visited some parts of the hospital and admired the details in the construction of the building. The third days of the German Princes in İstanbul were also spent with intense visits. On April 8, 1903, at eight o'clock in the morning, they got into the first car, which was also accompanied by Turhan Pasha. The convoy carrying the German Princes passed through İhlamur, Nişantaşı, Pangaltı, Taksim, Beyoğlu, Tepebaşı, Galata, Galata Bridge to the historical peninsula. They descended to

Nuruosmaniye Mosque by way of Babiali and Nuruosmaniye. They passed through the Nuruosmani gate and went to the Grand Bazaar. From here, they wandered around the bedesten and watched every part of the bedesten carefully. After the covered bazaar, they went to the Jewelers Bazaar and from there entered the Antique Shop, which is located at the Aynacılar Gate. After carefully watching the many artifacts found here, they purchased a gold cord, a silver tray, a small silver leggings, an embroidered towel, and an elegant silver bowl. The Princes, who came out of the Mahmud Pasha Gate, moved towards the Carders. Arriving in Yeniçarşı, they wandered around the shop of Antique Dealer Ruber Efendi. After being busy watching antiques here, they bought many valuables. After shopping, they got on cars and passed through Mahmud Pasha, the Little Mosque, the Sultan Bath, and the New Mosque, and reached the Tophane dock via the Galata Bridge. The German Princes reached Yedikule Beach via Sarayburnu with the Teşrihiye Ferry. After the ferry anchored at the port, they toured the Yedikule Walls. After Yedikule, they reached Edirnekapı by following the walls. They went further inland and watched the Kariye Mosque. With the help of horses, they got on the Teşrihiye Ferry, which was waiting for them at Ayvansaray Pier. After watching the Golden Horn, they returned to the Dolmabahçe coast. After listening here for a while, they were present at the Ceremony Hall at a quarter to eleven (Sabah: 4830). They attended the dinner given in their name at Yıldız Palace. This meal started at half past one and finished at half past two. The program of the German Princes on April 9 was also quite intense. Princes got on cars from the Ceremony Hall and toured the Museum of Ancient Weapons, Rare Artifacts and Tile Factories in Yıldız Palace. Afterwards, they went back to the Ceremonial Chamber, watching the horses in İstabl-ı Âmire and the gardens in the palace. It's time to say goodbye to the German Princes. Sultan II. The Princes, who met with Abdulhamid, thanked the Sultan for his interest and concern. The German Princes left Istanbul on April 10, 1903. The Sapphire Ferry, carrying the German Princes, departed for Çanakkale in the early hours of the morning. Before the German Princes departed from Istanbul, a ceremony was prepared in Istanbul by the Bahr-i Sefid Commander Hasan Rami Pasha. The Ottoman mihmandar delegation accompanied the German Princes to the shores of San Stefano on the Fuad Ferry.